

Filips de Stoute: Pontoise, 17 januari 1342 - Halle, 27 april 1404

Filips II de Stoute (Frans: Philippe II le Hardi) was hertog van Bourgondië, stamvader van de Bourgondische hertogelijke dynastie. Zijn bijnaam "de Stoute" moet begrepen worden als stoutmoedig, dapper, en slaat dus niet op ondeugendheid. Hij was de vierde zoon van Jan II van Frankrijk (1319-1364), koning van Frankrijk en Bonne van Luxemburg (1315-1349), dochter van de graaf van Luxemburg.

Hertog van Touraine

Periode: 1360 - 1363

Voorganger: Ontvangen als apanage

Opvolger: Vervallen aan de kroon

Hertog van Bourgondië

Periode: 1363-1404

Voorganger: Jan II van Frankrijk

Opvolger: Jan zonder Vrees

Graaf-gemaal van Bourgondië

Periode: 1384-1404 *mede-regent

Voorganger: Lodewijk van Male

Opvolger: Jan zonder Vrees

Graaf-gemaal van Vlaanderen

Periode: 1384-1404 *mede-regent

Voorganger: Isabella van Luxemburg

Opvolger: Margaretha van Beieren

Reeds als kind onderscheidde Filips zich door zijn heldhaftig karakter. Zijn bijnaam dankte hij aan zijn moedig optreden tijdens de Frans (huis Valois) Engelse (huis Plantagenet) Honderdjarige Oorlog over de troon van Frankrijk. Tijdens de Slag bij Poitiers in 1356 stond hij als 14-jarige knaap aan de zijde van zijn vader en wist hem door zijn alertheid en raadgevingen zelfs het leven te redden. Niettemin moest het Franse leger het onderspit delven en werd Filips samen met zijn vader krijgsgevangen gemaakt door de Engelsen. Toen hij hoorde hoe een Engelse edelman zich laatdunkend uitliet over de koning van Frankrijk, verkocht hij deze spontaan een slag in het gezicht. Vader en zoon verbleven verder als

gevangenen van koning Eduard III te Londen, totdat in 1360 het Verdrag van Brétigny werd ondertekend.

Eduard III van Engeland

De periode van de Bourgondische hertogen uit het Franse koningsgeslacht Valois ving aan toen zijn vader in 1361 het hertogdom Bourgondië ('Bourgogne') erfde. Het welvarende Bourgondië werd in die dagen zwaar op de proef gesteld: een pestepidemie decimeerde de bevolking en velde ook de kinderloze hertog Filips van Rouvres, een jongen van amper vijftien.

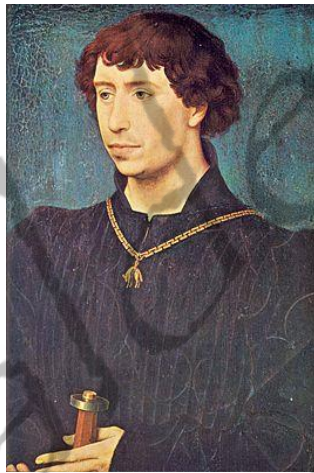
Het zegel van Filips van Rouvres

Bourgondië onder Filips de Stoute

Zijn nauwste nog levende verwant was koning Jan II. Deze was er als de kippen bij om in Dijon zijn erfenis op te eisen.

Als jongste zoon van Jan II van Frankrijk kwam Filips niet in aanmerking voor de troonopvolging in Frankrijk. Toch kreeg hij in 1363, als bedanking voor Filips steun in de Slag bij Poitiers, van zijn vader het hertogdom Bourgondië (met hoofdstad Dijon). Die gift was nogal uitzonderlijk, omdat ze geen apanage was, en dus niet terugkwam bij een gebrek aan mannelijke erfgenamen. Het was in volle eigendom geschonken aan zijn jongste zoon, die daarmee dus zijn eigen dynastie begon. Jaren later, in 1477 na het overlijden van Karel de Stoute bij de Slag bij Nancy, probeerde Lodewijk XI Bourgondië weer toe te voegen aan het Franse koninkrijk onder de claim dat het wel een 'apanage' was geweest, en het hertogdom dus terug kwam aan de Franse koning. Dit aangezien Maria van Bourgondië als vrouw was uitgesloten als erfgenaam.

Karel de Stoute

Lodewijk XI Bourgondië

Vanaf zijn aanstelling te Dijon koesterde Filips ambitieuze plannen om zijn gebied uit te breiden. Zijn oog viel op het aangrenzende graafschap Bourgondië (met hoofdstad Besançon), later gekend als het Franche-Comté. Sinds de opdeling van het rijk van Karel de Grote behoorde het Comté (= graafschap) tot het Heilige Roomse Rijk, maar Filips beschouwde het als le complément obligé van het hertogdom Bourgondië.

Beeltenis van Karel de Grote op een denarius uit Mainz (812-814) met het opschrift KAROLVS IMP AVG ("Karolus Imperator Augustus") (Cabinet des Médailles, Parijs).

Om zijn doel te bereiken paste hij een beproefde strategie toe: de huwelijkspolitiek. Het Comté behoorde toe aan Margaretha van Frankrijk (1310-1382), afkomstig uit het in mannelijk lijn uitgestorven koningsgeslacht Capet.

Margaretha van Frankrijk

Margaretha erfde als groot tante het andere deel van de erfenis van Filips van Rouvres. Zoon Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen (r. 1346-1384) en later enige dochter Margaretha van Male zou het erven.

Lodewijk van Male

Margaretha van Male

Margaretha zelf was nog verloofd geweest met de jonge hertog Filips van Rouvres. Filips trad in 1369 te Gent op luisterrijke wijze in het huwelijk met Margaretha van Male. Dat er aan de grootse Bourgondische feestelijkheden een stevig prijskaartje hing, kon Filips niet deren: via zijn echtgenote was hij nu erfgenaam van het rijke Vlaanderen, in die dagen het welvarendste gebied in Europa. Ook Lodewijk van Male was tevreden: de transactie had zijn schatkist immers honderdduizend pond zwaarder gemaakt. Het huwelijk vond plaats op 19 juni in de Sint-Baafskerk. Filips de Stoute maakte van de gelegenheid gebruik om contacten te leggen met de elite van de belangrijkste steden in Vlaanderen. Zo bezocht hij Rijsel (Lille), Leper, Brugge, Damme en Sluis.

Tijdgenoten beweren dat Filips niet echt aantrekkelijk was. Wel straalde hij energie en vitaliteit uit. Hij was groot en atletisch gebouwd, donker van huid, met felle, beweeglijke ogen. Hij vertoonde een typische trek van de Valois, een grote neus en zijn onderkaak sprong enigszins vooruit. Hij reed heel graag te paard, reisde in drie dagen van Dijon naar Parijs, en vandaar weer naar Vlaanderen en als hij niet op reis was ging hij jagen. De avonden bracht hij vaak door met balspel ('jeu de paume') of dobbelen. Hij maakte graag indruk met zijn uiterlijk, zijn kleding en zijn manier van leven. Een gouden ketting met een adelaar en een leeuw die zijn lijfspreuk En Loyauté droegen, gevat in parels en edelstenen, behoorde tot zijn geliefde juwelen. Hij ging graag mooi gekleed, veranderde vaak van kleding en verzorgde zijn lichaam. Hij baadde elke avond met geparfumeerd water, in die tijd echt uitzonderlijk. Hij hield van zijn echtgenote Margaretha en verweende haar met geschenkjes, juwelen en bosjes bloemen (margrietten). Hun ineengestremelde initialen "P & M" liet hij overal aanbrengen, op wandkleden, tot zelfs op het beeldhouwwerk van Dijon en Champmol. Ook hield de praalzuchtige Filips van feesten en lekker eten, het begin van het spreekwoordelijke "Bourgondische" hofleven. Hij bouwde zich te Dijon een groot paleis waar hij, omringd door Vlaamse schilders en beeldhouwers, er een luxueuze hofhouding op nahield. Zijn bibliotheek is vermaard om zijn kostbare handschriften.

Op 28 mei 1371 werd te Dijon de eerste zoon van Filips de Stoute en Margaretha van Male geboren:

- Jan zonder Vrees, getrouwd met Margaretha van Beieren (Dubbelhuwelijk van Kamerijk) in 1385

Nog zeven kinderen zouden volgen: vier dochters en drie zonen

- Margaretha (1374-1441), getrouwd met Willem VI van Holland in 1385 (Dubbelhuwelijk van Kamerijk)
- Catharina (1378-1425), getrouwd met hertog Leopold IV van Habsburg in 1393
- Bonne (1379-1398), verloofd met Jan I van Bourbon
- Maria (1386-1422), 1401 getrouwd met Amadeus VIII van Savoye
- Karel (1372-1373)
- Anton (1384-1415) gesneuveld in de slag bij Azincourt
- Filips (1389-1415) gesneuveld in de slag bij Azincourt

Filips gunde zijn kinderen weinig vrijheid. Hij bekommerde zich om hun opvoeding en regelde hun huwelijken. Zelfs de erfprins Jan diende zich op officiële aangelegenheden aan vooraf gedicteerde regels en uitspraken te houden.

Heel zijn leven bleef Filips de Stoute uitkijken naar kansen om zijn macht en invloed uit te breiden, zo mogelijk tot in Parijs. Die gelegenheid bood zich aan toen zijn broer koning Karel V in 1380 overleed en opgevolgd werd door zijn zoon Karel VI, een kind van twaalf, later bijgenaamd de Waanzinnige.

Karel V van Frankrijk

Kroning van Karel VI

Van 1380 tot 1388 was Filips de leidende figuur in de voogdijraad die het bestuur over Frankrijk uitoefende tijdens de minderjarigheid van zijn neefje. Gedurende deze periode verbleef hij haast uitsluitend te Parijs: het beheer van zijn eigen gebieden liet hij over aan Margaretha. Naast Filips zaten in deze raad ook zijn broers Jan van Berry en Lodewijk I van Anjou.

Jan van Berry

Lodewijk I van Anjou

Van deze bevoorrechte positie maakte Filips gebruik om de koning ertoe te bewegen het Franse leger in te zetten in de Slag bij Westrozebeke (29 november 1382), om de Gentse opstand onder leiding van Filips van Artevelde tegen zijn schoonvader graaf Lodewijk van Male neer te slaan en op die manier zijn Vlaamse erfenis veilig te stellen, zonder dat het hem een cent kostte. De dichte Vlaamse mist stak het Franse leger een handje toe om de Witte Kaproenen een lesje te leren. Kortrijk werd met de grond gelijk gemaakt. Pas in 1385, toen hij reeds graaf van Vlaanderen was na de dood van Lodewijk in 1384, versloeg Filips Gent definitief.

Maar Karel VI bleef geen kind: in 1388 bedankte de jonge koning zijn drie ooms voor de bewezen diensten en ging voortaan zonder hun wijze raad regeren. Een woedende Filips snauwde zijn neef cynisch toe: *Le roi est jeune! Le temps viendra où ceux qui le conseillent se repentiront de leur décision – et le roi aussi!* Vier jaar later zou hij gelijk krijgen.

Toen Lodewijk van Male in 1384 overleed, werd Filips ook graaf van Vlaanderen (met inbegrip van het markgraafschap Antwerpen en de stad Mechelen) alsook van graafschap Artesië, Nevers en Rethel. Op de Franche-Comté had hij al eerder zijn hand weten te leggen. Daarmee was de basis gelegd voor een machtige bufferstaat tussen Frankrijk en het Heilig Roomse Rijk: een Bourgondisch rijk dat zich uitstreckte van Midden-Frankrijk tot de Noordzee. Dat bleek onder andere in 1396, toen zijn zoon Jan zonder Vrees deelnam aan de “Kruistocht van Nikópolis” tegen de Osmaanse Turken die het koninkrijk Hongarije bedreigden. De kruistocht werd een fiasco: Jan werd gevangengenomen op 25 september, en de hertog van Bourgondië moest losgeld neertellen om zijn zoon weer vrij te krijgen. De Turken meenden zelfs dat zij de “zoon van de koning van Vlaanderen” gegijzeld hielden.

Jan zonder Vrees

Filips probeerde op verscheidene manieren zijn gezag nog uit te breiden naar de aangrenzende gewesten. In 1385, tijdens het Dubbelhuwelijk van Kamerijk, werd het huwelijk gesloten van zijn kinderen Margaretha en Jan met respectievelijk graaf Willem VI van Holland en Margaretha van Beieren, die de kinderen waren van Albrecht van Beieren (r. 1389-1404), graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen.

praalgraf van Jan zonder Vrees en Margaretha van Beieren

Margaretha van Bourgondië en Willem VI van Holland

Albrecht van Beieren

In 1390 wist hij bovendien de kinderloze hertogin Johanna van Brabant (r. 1355-1406) ertoe te bewegen het hertogdom Brabant en Limburg af te staan aan haar nicht (en Filips echtgenote) Margaretha van Male.

Johanna van Brabant

De Staten van Brabant namen met deze overeenkomst geen genoegen, maar moesten uiteindelijk wel aanvaarden dat Filips' tweede zoon Anton van Bourgondië als opvolger van Johanna werd aangesteld.

Anton van Bourgondië

In hetzelfde jaar kocht Filips ook nog het graafschap Charolais.

Een tweede kans om zich met het koninklijke gezag te Parijs te gaan bemoeien kreeg hij onverwacht in 1392, 4 jaar later, toen koning Karel VI ten prooi viel aan een geestesziekte. Wederom nam Filips de Stoute het regentschap over Frankrijk op zich. Intussen zorgde hij er voor, in zijn hoedanigheid van graaf van Vlaanderen, dat hij Engeland, dat nog altijd met Frankrijk in de Honderdjarige Oorlog verwickeld was, niet al te zeer van zich vervreemde. Vlaanderen was met haar wolproductie economisch erg afhankelijk van Engeland. In 1396 wist Filips een overeenkomst te sluiten waarbij vrij handelsverkeer tussen Engeland en Vlaanderen werd toegestaan.

Binnen zijn eigen gewesten liet Filips de plaatselijke bestuursinstellingen bestaan - dit tot grote vreugde van de Vlaamse steden - maar maakte ze ondergeschikt aan door hem ingestelde, centrale regeringsorganen. In 1385 benoemde hij voor het dagelijks bestuur over zijn gebieden een kanselier, Johannes Canard (ca. 1350-1407), die werd bijgestaan door een hofraad. Kanselier Canard bleef in functie tot 1405 en fungeerde als Filips' rechterhand. In 1386 richtte de hertog van Bourgondië in Rijsel (voor de noordelijke gebieden) en in Dijon (voor de zuidelijke gebieden) een Rekenkamer in voor de financiële administratie, evenals

een Raadkamer, een soort hof van beroep dat vonnissen van de plaatselijke rechtbanken kon vernietigen.

Vlaanderen, Gent, dubbele groot, type Jangelaar, geslagen onder Filips de Stoute (1384-1404) met de wapenschilden van Bourgondië en Vlaanderen.

Intussen werd Filips de Stoute, hertog van Bourgondië, een dagje ouder. Zijn opvolging was verzekerd en zijn persoonlijk bezit voortdurend gegroeid. In het besef dat zijn taak in het ondermaanse spoedig ten einde zou lopen, begon hij schikkingen te treffen voor zijn begrafenis. In 1383 gebood hij de bouw van het Kartuizersklooster van Champmol (bij Dijon), waar hij een koninklijk mausoleum voor zichzelf en zijn geslacht voorzag. Dit schitterende geheel werd door de beste kunstenaars uit die tijd gerealiseerd.

Kartuizersklooster van Champmol (bij Dijon), de oorspronkelijke aanleg van het klooster met de laura

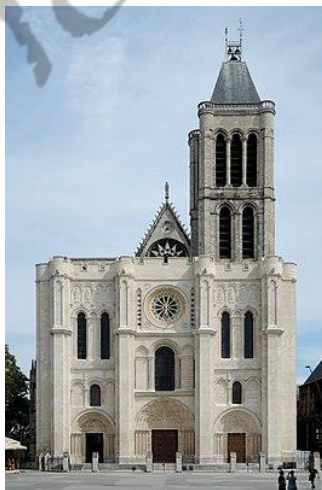
In Brussel was ook zijn tante, hertogin Johanna van Brabant, een oude vrouw geworden. Zij verzocht haar erfgenaam Anton onverwijld naar Brabant af te reizen om de laatste administratieve formaliteiten voor haar opvolging te regelen. Filips de Stoute wilde persoonlijk assisteren en vertrok samen met zijn drie zonen naar Brussel, waar ze aankwamen op 16 april 1404. Nog dezelfde avond organiseerde de hertog een "Bourgondisch" feestmaal waarop alle edellieden van de Nederlanden waren uitgenodigd. Een kwalijke griep woedde echter in Brabant en ook de vermoeide Filips de Stoute raakte besmet. De hertog voelde zich verzwakken en wilde zo snel mogelijk vertrekken: als hij toch moet sterven, dan liever in Dijon. Een reiswagen met ligbed werd klaargemaakt en op zaterdag 26 april vertrok het gezelschap uit Brussel. Boeren uit de buurt werkten de hele nacht door om zo veel mogelijk hindernissen uit de weg te ruimen voor de zieke hertog. Filips moest uiteraard voorbij Halle, waar hij het vermaarde Mariabeeld voor het herstel van zijn gezondheid wilde aanbidden. Maar zijn toestand ging snel achteruit en in de ochtend

van zondag 27 april gaf hij de geest. Justus Lipsius schreef, zonder bronvermelding, dat hij stierf “in de Burcht, waar hij ook vroeger meer dan eens had verbleven”, maar voegde er volledigheidshalve ook aan toe dat hij bij de kroniekschrijver Jean Froissart vond dat het in de herberg “Het Hert” gebeurde, vlak tegenover de kerk.

Het plotse overlijden van Filips de Stoute bracht het reisgezelschap enigszins in verlegenheid. De hertog bleek namelijk niet genoeg geld bij zich te hebben om de lopende onkosten te betalen. Zijn zonen moesten tafelzilver verpanden en zijn weduwe Margareta legde beschaamd haar beurs, sleutelbos en gordel neer op de lijkst, een symbolisch gebaar waarmee zij afstand deed van haar rechten op zijn aardse bezittingen. De Halse middenstanders verkozen wijselijk eieren voor hun geld. Uiteindelijk was een kartuizersklooster in het naburige Herne bereid een habijt te bezorgen, waarin Filips begraven wenste te worden. Na zijn dood werd zijn lichaam naar Brussel overgebracht waar men zijn lichaam gedurende enkele weken voorbereidde en het balsemde. Vervolgens werd het lichaam van Filips de Stoute, stichter van de Bourgondische Valoisdynastie en een van de machtigste vorsten van Frankrijk, begraven in de crypte van het kartuizersklooster van Champmol. Tot de Franse Revolutie zou hij daar rusten in de weelderige tombe die hij had besteld bij Claus Sluter, tot heden een der mooiste verwezenlijkingen van de Bourgondische kunst. Zijn gebalsemd hart werd bijgezet in de kathedraal van Saint Denis bij Parijs en zijn ingewanden werden begraven in de crypte van de Sint-Martinuskerk te Halle.

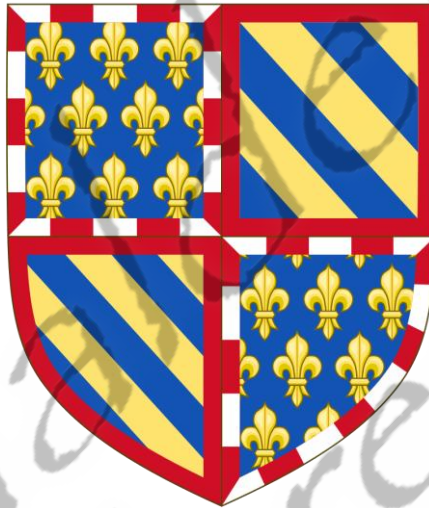
Tombe van Filips de Stoute in het het kartuizersklooster van Champmol

Kathedraal van Saint-Denis

Sint-Martinusbasiliek te Halle

Wapen van Filips.

Metaanderenlectie

Metaanderen